

Bedrijfseconomie & Ondernemerschap: What's in a name?

In een artikel van Hans Semeijn in het julinummer van TEO over de vernieuwingscommissie M&O¹ kwam een kort paragraafje voor over de naamgeving van het vak. Volgens Boot dekt de naam M&O de lading niet. Bedrijfseconomie & Ondernemerschap past beter bij de zelfredzaamheid en het ondernemerschap. „Liefst Bedrijfseconomie & Ondernemerschap als naam van het vak. Eventueel Bedrijfseconomie of BE als afkorting, als het maar geen B&O gaat heten.” Het lijkt goed om eerst even stil te staan bij de totstandkoming van de naam M&O voordat de Aknoop wordt doorgehakt.

Fons Vernooij

Er is niet alleen heel veel in een naam, er is ook heel veel in de historie van een naam. Bedrijfseconomie als naam, lijkt heel aantrekkelijk, maar er is bij de invoering van de tweede fase in de Tweede Kamer een motie met algemene stemmen aangenomen, die een einde maakte aan het vak Bedrijfseconomie. Herinvoering van die naam zou wel eens tot onverwachte en ongewenste resultaten kunnen leiden als een kamerlid die motie weer ophaalt.

Bedrijfseconomie als vak

In het eerste concept voor de herziening tweede fase bestond het profiel Economie en Maatschappij uit drie vakken: algemene economie, bedrijfseconomie en maatschappijleer. Voor vakken als aardrijkskunde en geschiedenis was geen plaats. Zij zouden opgenomen worden in het vak maatschappijleer. Dit leidde uiteraard tot verzet vanuit de vakverenigingen aardrijkskunde en geschiedenis. Zij wisten enkele fracties zover te krijgen om minister Ritzen in de Tweede Kamer de vraag voor te leggen of het profiel Economie en Maatschappij niet teveel ging lijken op een propeuse Economie. Waarom twee economische vakken als geen van beide doorstroomrelevant was? Doorstroomrelevant betekent dat een vak uit het voortgezet onderwijs noodzakelijk is om één of meer studies in het hoger onderwijs te volgen. Voor natuurkunde is glashelder dat je de universiteit niet binnenkomt als je dat vak niet in je eind-

examenpakket hebt. Dat geldt ook voor wiskunde, scheikunde, Frans, Duits etc. Maar geen enkele universitaire of HBO-opleiding stelde als harde instroomeis dat het vak algemene economie (destijds Economische Wetenschappen I op het vwo en Economie op het havo) gevolgd moest zijn om toegelaten te worden. Ook het vak bedrijfseconomie (destijds Economische Wetenschappen II op het vwo en Handelswetenschappen op het havo) werd door geen enkele universiteit of HBO als ingangseis gesteld.

Ruimte voor aardrijkskunde en geschiedenis

Dus als beide economische vakken niet doorstroomrelevant zijn, waarom zou je ze dan beide geven? Aldus de geografen en historici. Beter zou zijn om de twee vakken samen te voegen, zodat er ruimte zou ontstaan voor de vakken aardrijkskunde en geschiedenis. Dan zou het profiel Economie en Maatschappij minder eenzijdig economisch zijn en meer aspecten van de Maatschappij aan bod laten komen. En zo geschiedde. De minister zegde de Kamer toe om de commissie Tweede Fase te vragen de opzet van het profiel Economie en Maatschappij in heroverweging te nemen. Het onmiskenbare resultaat was de invoering van het vak Economie als conglomeraat van algemene economie en bedrijfseconomie. Terugkeer van een vak Bedrijfseconomie en opname van dat vak in het profiel Economie en Maatschappij zou de oude

discussie kunnen doen herleven. Want om het vak Bedrijfseconomie naast het vak Economie te zetten zou leiden tot vragen. Bedrijfseconomie zit toch al in het vak Economie? En als dat niet zo is, maar er zit alleen algemene economie in dat vak, waarom heet dat dan niet Algemene Economie? En als er in het profiel Economie en Maatschappij zowel Algemene Economie als Bedrijfseconomie zit, hoe zit dat dan met die motie die uitgevoerd zou worden? Moet die niet alsnog uitgevoerd worden?

Ontstaan management & organisatie

Maar als Bedrijfseconomie en Algemene economie in het verleden zijn samengevoegd, waar komt Management en Organisatie dan vandaan? Ja, dat is een verhaal apart. De samenvoeging van de twee disciplines leidde destijds tot problemen in de vormgeving van het vak Economie. Het motto in de wandelgangen was "Hoe minder bedrijfseconomie, hoe beter".

De VECON heeft om die reden destijds besloten het bedrijfseconomische deel af te zonderen in een apart vak dat in de vrije ruimte zou worden aangeboden. Dat kon toen nog vrij eenvoudig ingevoerd worden. Alleen was wel van meet af aan duidelijk dat er geen boekhouden in zou mogen zitten. Dat was uit de tijd.

In eerste instantie zou er ook geen centraal landelijk examen komen voor het nieuwe vak, maar alleen een schoolexamen omdat het vak alleen in de vrije keuzeruimte zou worden aangeboden. Achter de schermen is toch gepleit voor het invoeren van een landelijk examen om het vak meer status te geven, maar hoe krijg je dat voor elkaar? Het beslissende argument was uiteindelijk dat er zonder landelijk examen niet veel zou veranderen in het programma en dat het boekhouden dan een centrale plaats zou blijven innemen. Dat wilde de commissie invoering tweede fase beslissen niet en daarom werd het centraal examen toegestaan.

Management & organisatie als vak

Vanuit deze context kon de Vakontwikkelgroep Economie niet alleen een vak Economie ontwikkelen, maar ook een vak dat bedrijfseconomisch van aard zou zijn, maar geen Bedrijfseconomie mocht heten. In eerste instantie kwam de commissie invoering tweede fase met de suggestie het nieuwe vak te richten op *bestuur en beleid*. Maar dat vond de VECON niet aantrekkelijk als naam.

Uitvoerig is gesproken over een nieuwe naam en op een grote studiedag in Waddinxveen kwam de naam *management en organisatie* als meest aansprekende naam naar voren. Management is een term die jongeren erg aansprekt, in elk geval aansprak. Zodoende ontstond eigenlijk dezelfde situatie als voorheen op de havo waar de vakken *economie en handelswetenschappen* bestond. In plaats van *algemene economie en bedrijfseconomie* kwamen de namen *economie en M&O* in gebruik. In de ontwikkeling van het vak M&O kwam de integratie van de diverse onderdelen uit het oude vak *Handelswetenschappen* centraal te staan. Diverse hoofdstukken uit de leerboek hadden betrekking op verschillende disciplines in de bedrijfseconomie². Dat leidde tot inconsistent en slordig woordgebruik waardoor veel leerlingen in problemen kwamen met het maken van een juiste mentale voorstelling van de diverse onderwerpen³. Vanuit het perspectief van het management van een onderneming is een consistent en samenhangend beeld geschetst van de deelgebieden en is het begrippenkader tot een coherent geheel gesmeed⁴.

Herscholing of bijscholing

Echter een grondige wijziging van het vak roept de vraag op of de oude bevoegdheden nog wel geldig zijn voor het nieuwe vak. De vraag die organisatorisch meespeelde was in hoeverre een nieuw vak met een nieuwe inhoud een nieuwe vakbekwaamheid vereist. Dat leidde tot de keuze tussen herscholing en bijscholing. Voor bijscholing zijn gangbare fondsen en beperkte mogelijkheden. Ingrijpende veranderingen zijn daarmee niet te verwezenlijken. Het alternatief is een herscholing op basis van extra fondsen. Maar daardoor zouden alle docenten bedrijfseconomie hun bevoegdheid verliezen en binnen

enkele jaren via herscholing een nieuwe bevoegdheid moeten halen. De VECON heeft toen gekozen voor een gelijkmatige aanpassing. Uitgangspunt was dat niemand zijn bevoegdheid zou verliezen. Aanpassingen in het vak om de overgang van de mix aan vakken die nog voortkwamen uit de oude HBS-A verder te ontwikkelen tot een samenhangend geheel waarin management en organisatie centraal staan, werden op twee manieren nagestreefd. De eerste manier was om via de bestaande bij-

scholingskaders tot een verandering van mentaliteit en houding te komen. Erg succesvol was deze aanpak niet, want voordat het nieuwe vak werd ingevoerd vonden veel docenten het te vroeg om zich te scholen, maar na de invoering was het ineens te druk om te scholen.

Schoolexamen versus centraal examen

De tweede manier om een nieuw programma te laten groeien was een aanpassing via de examens. Bewust is ervoor gekozen om nieuwe onderwerpen uit het leerplan de eerste jaren te beperken tot het schoolexamen. Als daar de nieuwe factoren management en organisatie ingedaald zouden zijn, konden die toegevoegd worden aan het centraal examen. Traditionele onderdelen zouden dan verder beperkt kunnen worden en deel kunnen gaan uitmaken van het schoolexamen, waar zij waarschijnlijk een zachte dood zouden sterven. De modernisering werd dus ge-temporiseerd.

Helaas werd de temporisering een drama. Ontwikkelingen krijgen hun eigen dynamiek. Nieuwkomers vergeten de uitgangspunten van het programma en nemen beslissingen die op korte termijn succesvol lijken, maar het beleid voor de lange termijn doorkruisen. Zelfs de nieuwe staatssecretaris die geconfronteerd werd met dramatische examenresultaten nam besluiten, die lijnrecht ingingen tegen de intenties van de tweede fase. In plaats van handhaving van het langetermijnbeleid, werd

gekozen voor oplossingen die op korte termijn lucht moesten geven. Bij de invoering van de tweede fase werd het aantal examenvakken verdubbeld, dus dat betekent dat je impliciet erkent dat niveauverlaging van de vakken noodzakelijk is. Toen de examencommissies het niveau van de eindexamens probeerden te handhaven (bij de eerste examens M&O bijvoorbeeld haalden ruim 70% van de leerlingen een onvoldoende), had de staatssecretaris de examencommissies moeten manen hun eisen te temperen. In plaats daarvan werden allerlei inperkingen doorgevoerd in de vrije keuzeruimte, zodat er meer tijd zou zijn voor de profielvakken. De onderwerpen van de schoolexamens mochten bovendien niet meer opgenomen worden in de centrale examens en na een paar jaar werden ze helemaal geschrapt. Van de modernisering van M&O via de schoolexamens kwam dus niets terecht. Tegelijk kwam het vak in de knel en gingen docenten M&O wiskundelessen geven.

Noodlot van schoolexamens

Schoolexamens zijn om allerlei redenen wenselijk, maar historisch gezien, zijn het doorgaans sterfhuisconstructies geworden. Bij de invoering van de Mammoetwet zijn onderdelen uit het oude HBS-A programma, zoals Recht en Handelskennis ondergebracht in het schoolexamen. Binnen tien jaar waren die vakken helemaal verdwenen.

Bij Economische Wetenschappen I werd na jaren discussie het programma herzien waarbij alle wiskundige modellen (zoals Harrod Domar en Cobb-Douglas) in thema's kwamen voor het schoolexamen en die thema's zouden bij toerbeurt tot het centraal examen behoren. Na herstructurering van het programma werd geïnventariseerd welk thema het meest aantrekkelijk was voor het schoolexamen. Dat bleek Internationale Betrekkingen te zijn, waarna dit onderdeel definitief verheven werd tot centraal examen. De rest van de thema's kwam terecht in het schoolexamen en verdween geleidelijk aan uit beeld.

Bij M&O is dus hetzelfde gebeurd. Alle echt nieuwe onderdelen waren toegevoegd aan het schoolexamen om te wennen. Maar ze zijn nooit doorgedrongen tot het examen en ze verdwenen geleidelijk in de vergetelheid. Ook controle via de inspectie was geen oplossing. Bij een latere herziening is nog iets van de oorspronkelijke voorstellen doorgevoerd, maar de intentie van de vakontwikkelgroep is nooit gerealiseerd.

Mechanismen die school-examens hinderen

Kennelijk bestaan er mechanismen die alle mooie vooruitzichten van een apart schoolexamen teloor doen gaan. Eén van die mechanismen is de angst dat een docent van de ene school wel tijd vrij maakt voor een gedegen aanpak van een apart schoolexamen en een docent van een andere school al zijn tijd besteedt aan het centraal examen en daardoor betere resultaten boekt.

Een tweede mechanisme is de angst dat het schoolexamen tot systematisch hogere cijfers leidt dan het centraal examen. Zolang de stof en de wijze van toetsen identiek is, kan de school aangesproken worden op systematische afwijkingen. Maar als het schoolexamen over andere stof of via andere toetsvormen gaat, dan is een afwijking te recht-

vaardigen. De controle op de verhouding tussen schoolcijfer en centraal cijfer is dan niet meer uit te voeren en dus ontstaat langs allerlei omwegen druk om het schoolexamen een gelijke vorm te geven aan het centraal examen. En eventueel omgekeerd als het om vaardigheden gaat.

Praktische opdrachten

Een voorbeeld van dit proces waren de praktische opdrachten. Aanvankelijk kreeg de Vakontwikkelgroep Economie als opdracht mee om te zorgen dat het schoolexamen en het centraal examen over dezelfde stof zou gaan, maar dat er verschillende toetsvormen gehanteerd zouden moeten worden. De praktische opdrachten zouden vorm moeten geven aan die toetsvormen.

Bijna alle vakken begonnen direct met het voorschrijven van werkstukken, maar om te zorgen dat leerlingen niet dezelfde vaardigheid bij allerlei vakken moesten toepassen, werd een profielwerkstuk voorgesteld door de Commissie Tweede Fase. Daarna kwam de druk om de informatievaardigheden niet alleen op het schoolexamen te toetsen, maar ook op het centraal examen. Weg verschillen. Uiteindelijk kwam als onderstroom naar voren dat het eigenlijk noodzakelijk is om de schoolexamens te zien als een reeks voortoetsen voor het centraal eindexamen. Het bleek dat de keuze om op het schoolexamen andere onderwerpen of andere toetsvormen te hanteren toch tot problemen leidt bij het centraal examen. Leerlingen moesten de stof van het centraal examen ergens in delen getoetst krijgen en als dat niet kon via het schoolexamen, dan waren proefwerken nodig. Maar proefwerken telden niet meer mee bij de overgang en ook niet voor het examencijfer. Leerlingen namen de proefwerken niet serieus, want ze telden toch niet mee. Dus de behoefte aan identieke toetsing was de doodklap voor de eigen identiteit van het schoolexamen. Een goede voorbereiding van het centraal examen vereist een toetsing in delen van dezelfde stof op dezelfde wijze als het centraal examen.

Bevoegdheden

Terloops kwam ergens de naamgeving van de bevoegdheid *bedrijfseconomie* ter sprake. Er bestaan bij de lerarenopleidingen twee bevoegdheden: *alge-*

mene economie en bedrijfseconomie. Die bevoegdheden hebben betrekking op het vakgebied, niet op de naam van het vak of de vakken die je ermee kunt geven.

Bij invoering van M&O is gevraagd of de bevoegdheid ook aangepast moest worden, maar dan zou de bevoegdheid algemene economie omgezet moeten worden naar de bevoegdheid *economie*. En als je voor het hele gebied van de economie bevoegd bent, wat is dan nog de ratio om apart voor een deelgebied een bevoegdheidsregeling te hanteren?

Dit betekent dat de naamgeving van een vak geen invloed heeft op de bevoegdheid die de lerarenopleidingen toekent. De naamgeving heeft alleen belang voor het vak zelf. Een lange naam is onhandig voor de roosters en de overzichten, dus B&O lijkt mij de meest voor de hand liggende werkbare titel. Zeker als dat het vak M&O als voorloper heeft. Leuk of niet, praktische overwegingen winnen het toch altijd van ideële overwegingen.

Bovendien blijft de term *Bedrijfseconomie* dan achterwege, want als ik docent aardrijkskunde of geschiedenis was, dan zou ik wel weten wat mij te doen stond als ik deze naam zou zien opduiken in het profiel Economie en Maatschappij.

Voetnoten

¹ *Van M&O naar Bedrijfseconomie & Ondernemerschap, Hans Semeijn, Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, nummer 4, juli 2014*

² *Voor een uitvoerige uiteenzetting over deze verschillen en de gevolgen ervan: zie www.vakdidactiek-bedrijfseconomie.nl.*

³ *Het leren oplossen van bedrijfseconomische problemen. Didactisch onderzoek naar kostprijs- en nettowinstvraagstukken in het voortgezet onderwijs, Fons Vernooij, Thieme Meulenhoff, Zutphen, 1993. (Inmiddels volledig downloadbaar via www.vakdidactiek-bedrijfseconomie.nl).*

⁴ *Management & Organisatie, voorlichtingsbrochure havo/vwo, LPC, CITO en PMVO, Enschede, december 1996.*